



PRIJEDLOG MIROVINSKE POLITIKE

Zagreb, travanj 2015.

SADRŽAJ:

Sažetak

- 1) Uvod**
- 2) Mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji**
- 3) Analiza trenutne situacije - povijest i kritika drugog mirovinskog stupa**
- 4) Prijedlog rješenja**
- 5) Polazišta i ciljevi mirovinskog sustava te reformski potencijal: za novu i sistemsku mirovinsku reformu**
- 6) Financijski instrumenti**

Sažetak

Postojeći mirovinski sustav, prvenstveno temeljen na generacijskoj solidarnosti, ima potencijal za održivost, iako je prošao kroz krajnje turbulentna razdoblja. Postoje i brojni preduvjeti za njegovu veću stabilnost, ali osobito je potrebno uvesti mjere kojima bi se jamčila viša razina adekvatnosti mirovina jer postojeća niska razina, kako je utvrdila i EK, ubrzano povećava stopu siromaštva starijih osoba. To će zahtijevati dubinsku sistemsku reformu, koja će morati rekonstruirati sustav na način da se umjesto postojećeg obveznog drugog stupa uvede dobrovoljni te izgradi novi (mogućno i obvezni) sustav profesionalnih mirovina. Naravno, nužan preduvjet je gospodarski rast te dokidanje sive ekonomije koja, uz avaziju doprinosa, predstavlja ozbiljnu prepreku efikasnom poslovanju sustava. Tome bi pomoglo i kad bi se plaće utvrđivale kolektivnim ugovorima te doprinosi plaćali na takve plaće. Kratak radni vijek je uzrokom smanjenje efikasnosti i problema mirovinskog sustava i u nekim drugim članicama EU, no posljedice nisu jednako teške iz razloga što nemaju tako neefikasno gospodarstvo, visoku stopu nezaposlenosti te niske stope radne aktivnosti mladih i starijih radnika. Ono što situaciju čini još težom je upravo obvezni drugi stup kapitalizirane štednje koji nije dio rješenja, već uzrok problema. Zbog načina na koji je nastao, izdvajanjem i preusmjeravanjem četvrtine doprinosa za prvi javni mirovinski stup te zbog visokih tranzicijskih troškova od 1,6% BDP-a, došlo je do ozbiljnih poteškoća u isplati mirovina jer se zbog umanjenja od 5-6 milijardi kuna godišnje Vlada za taj iznos mora zaduživati kod istih tih fondova te im i plaćati visoke kamate, zbog čega se povećava javni deficit. Razumljivo je i očekivano da financijska industrija zagovara ostanak svog financijskog proizvoda, iako je sada već neosporno da je riječ o promašenom i štetnom modelu za koji Hrvatska, kao i druge post-socijalističke zemlje u kojima je započeta primjena, nije bila spremna niti je na to bila upozorena. Češka i Slovenija tro-stupanjski model Svjetske banke nisu prihvatile, a Mađarska, Poljska i Slovačka su ga transformirale u dobrovoljni. O reformama tog stupa razmišlja i Bugarska, kao i sve zemlje koje su smanjile i zamrznule izdvajanja u njega, a učinile su to kako bi ojačale stabilnost javnih financija i mirovinskog sustava. Dugoročno rješenje održivosti i adekvatnosti hrvatskog mirovinskog sustava moguće je ostvariti jedino povećanjem stope zaposlenosti, rastom plaća, eliminacijom rada na crno, strogom naplatom doprinosa, reformama u doprinosima te ponovnim jačanjem prvog mirovinskog stupa i pronalaženjem novih modela financiranja javnog sustava mirovina, primjerice kroz profesionalne mirovine i dobrovoljnu štednju, ali ne kroz postojeći model obvezne kapitalizirane štednje temeljem doprinosa ustegnutih iz prvog mirovinskog stupa. Naravno, potrebne su i daljnje reforme mirovinskog sustava u smislu njegove održivosti, adekvatnosti i sigurnosti.

1) Uvod - za novu i sistemsku mirovinsku reformu

DEFINICIJA, FUNKCIJA I VRSTE MIROVINE I MIROVINSKOG SUSTAVA

MIROVINA

Mirovina je iznos koji u pravilnim, tjednim ili mjesečnim intervalima, prima osoba starija od zakonom propisane dobi za umirovljenje ili primanje sličnog benefita, (invalidna) osoba koja nije sposobna raditi i privređivati ili članovi obitelji. Mirovina, ne samo iz privatnog, već iz javnog mirovinskog sustava, u europskom zakonodavstvu ulazi u definiciju nematerijalnih imovinskog prava, utoliko više što je većinom djelomična preslika uloženi doprinosa. U tom smislu već ima dosta presuda Europskog suda, iako se člankom 1. Protokola 1. Europskoj konvenciji o ljudskim pravima ne navodi ni pravo na primanje mirovine, ni ukazivanje na visinu mirovine. Svaka zemlja ima specifičnosti i razlike, pa tako npr. Ujedinjeno Kraljevstvo ima nekoliko vrsta mirovina, najčešće kumuliranih: osnovna, profesionalna, dvije vrste državne mirovine te osobna mirovina.

Bijelom knjigom Europske komisije, strateškim dokument EU iz 2012., pod naslovom Agenda za adekvatne, sigurne i održive mirovine, s ciljem usklađivanja mirovinskih sustava s promijenjenim ekonomskim i demografskim okolnostima, naglašene su tri temeljna cilja za mirovine: da budu adekvatne, zaštićene/sigurne te financijski održive.

Adekvatnost: teško definirati jer može ovisiti o socijalnim ambicijama, političkom opredjeljenju vladajuće elite u pojedinoj zemlji – no mjeri se i komparira kroz neto ili bruto zamjensku stopu ili kroz relativnu vrijednost mirovine; mirovina kao zamjena za dohodak iz rada treba omogućiti dostojanstven život te smanjenje rizika od siromaštva. S obzirom na ubrzano starenje stanovništva, posebno je značajno smanjiti broj Europljana koji žive u siromaštvu i socijalnoj isključenosti za 20 milijuna do 2020. godine, a to je itekako povezano s adekvatnošću mirovina jer je sve veći dio siromašnih iz skupine starijih od 65 godina. Adekvatnost je u pravilu regulira indeksacijom, usklađivanjem, solidarnim mehanizmima poput minimalne mirovine, kompenzacijama za pružanje socijalnih usluga (djeca, invalidi, stari), raznim redistributivnim mjerama, proširenjem profila osoba koje stječu pravo na mirovinu ili socijalnu naknadu i sl.

Održivost: Mirovine čine vrlo visok udjel javne potrošnje, više od 10% BDP-a, s tendencijom rasta, pa se najčešće govori o fiskalnoj održivosti mirovina. Održivost se, pak postiže akumuliranjem doprinosa, poreza i osobne uštedevine te stvaranjem ravnoteže između broja zaposlenih i broja umirovljenih, pri čemu u svim zemljama postoji tendencija opadanja, a broj nezaposlenih raste. Indikatori u visokoj korelaciji s održivošću mirovinskog sustava su viša legalna i efektivna starosna dob za umirovljenje, više stope zaposlenosti – osobito starijih radnika i žena; onemogućavanje rada na crno; kažnjavanje neplaćanja doprinosa. Komplementarni oblici štednje, npr. profesionalna mirovinska štednja, privatna štednja, svakako mogu pridonijeti održivosti mirovinskog sustava.

Sigurnost: Mirovine prvog javnog stupa u pravilu su najsigurnije jer ih zakonom štiti država. Također, država ima zakonom propisane modele indeksacije čime se mirovine štite od inflacije. Tzv. privatna mirovinska štednja i mirovine nisu zaštićene od inflacije, kao ni od snažnih potresa na tržištu te mogu bankrotirati. Javni mirovinski sustavi u pravilu ne bankrotiraju. U EU je sve veći pritisak da se kapitalizirana mirovinska štednja osigura i zaštititi, te stavi pod jači javni/državni nadzor.

MIROVINSKI SUSTAV

Funkcija

Prvotna funkcija mirovinskog sustava je da pojedincima i njihovim obiteljima posluži kao mehanizam za raspodjelu potrošnje tijekom cijelog životnog vijeka, posebno nakon razdoblja zaposlenosti te u slučaju invaliditeta ili pak gubitka hranitelja. Mirovine su i važan oblik individualne i nacionalne štednje od visokog značenja kako za same građane, tako i za društvo u cjelini. Nadalje, mirovine imaju bitnu funkciju u održanju socijalne kohezije ublažavanjem siromaštva za vrijeme starosti i radne aktivnosti, najčešće temeljem solidarnosti unutar društva - kako unutar generacije, tako i među generacijama. U okviru mirovinskog sustava odvija se vertikalna redistribucija dohotka od bogatijih prema siromašnijim kategorijama umirovljenika. Isto tako, u mirovinskim se sustavima vrši horizontalna redistribucija dohotka u prilog onim umirovljenicima koji su u posebnoj životnoj situaciji, imaju dodatne troškove pa su im stoga potrebna veća sredstva za život (npr. umirovljenici s uzdržavanim članovima obitelji, invalidi). Opseg redistribucije ovisi o načelima na kojima je mirovinski sustav utemeljen. U zemljama gdje je naglasak na privatnim mirovinama koje ovise o iznosu uplaćenih osiguranika, bitno je manja preraspodjela dohotka u korist siromašnijih skupina umirovljenika i veće su socijalne razlike u starijoj populaciji. Preraspodjela je veća u zemljama koje u okviru javnih mirovinskih sustava održavaju visoku razinu socijalne solidarnosti, ublažavajući tako socijalne nejednakosti unutar umirovljeničke populacije. I inače, prosječni dohodak te populacije je ravnopravnije raspodijeljen nego u ostatku populacije. Tako je u prošlom desetljeću u zemljama EU 20% starije populacije s najvišim prihodima imalo četiri puta više nego 20% iste dobne skupine s najnižim prihodima. Mirovinski sustavi, kako javni, tako i privatni, mogu imati poticajni učinak na gospodarski razvoj i investicije. Značenje je mirovinskog sustava u tome što on bitno utječe na ekonomsku sudbinu većine ljudi. Za mirovine se iz nacionalnog dohotka izdvajaju ogromna sredstva, a mirovinski fondovi u mnogim zemljama raspolažu s velikim kapitalom. Nadalje, u europskim društvima umirovljenici čine sve veću skupinu stanovnika i neosporno su važan dio glasačkog tijela.

Vrste mirovinskog sustava:

Sustav generacijske solidarnosti (Pay-As-You-Go) – Sustav mirovinskog osiguranja u kojem se naknade isplaćuju postojećim umirovljenicima od tekućih doprinosa, koji se naziva i sustavom određenih mirovina (benefit defined plan); prvi stup jamči mirovinu s visokom internom solidarnošću, zajamčenim minimalnim mirovinama te čini zaštitnu branu od siromaštva; financira se iz poreza ili, češće, iz prikupljenih doprinosa.

Mirovinski fondovi s kapitalnim pokrićem (Fully Funded) - Mirovinski sustav u kojem se naknada pojedincima plaća iz pologa koji je formiran tokom njihovog radnog vijeka kao i iz prikupljenih kamata, a koji mogu biti obvezni ili dobrovoljni. Taj se model naziva i sustavom određenih doprinosa (contributions defined plan) te ne jamči iznos mirovine, već se on kreira temeljem prinosa iz investiranja.

Mješoviti modeli (npr. trostupanjski model): U Europskoj Uniji većina zapadnoeuropskih zemalja ima snažne javne/državne mirovinske fondove (financirane iz doprinosa ili poreza), a na to komplementarnu tzv. profesionalnu štednju, koja je u pravilu ugovarana kolektivnim ugovorima socijalnih partnera. Kao treći stupanj uvedena je privatna mirovinska štednja, najčešće na dobrovoljnoj bazi te podržana poreznim olakšicama.

2) Mirovinski sustav u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji

MODEL MIROVINSKOG SUSTAVA

Europska koncepcija mirovinskog sustava, bez obzira na to temelji li se na kriterijima Bismarckovskog (rad) ili Beveridgeovog modela (nacija), zasniva se na općem i javnom mirovinskom sustavu generacijske solidarnosti – sustavu određenih davanja (I. stup), mogućem dodatnom mirovinskom sustavu dobrovoljne naravi koji se temelji na profesionalnim elementima (poduzeće, skupina poduzeća, gospodarski sektor ili grana, udruga pripadnika samostalnih djelatnosti), koji se može financirati primjenom generacijske solidarnosti ili kapitalizacije (II. stup) i na individualnom dobrovoljnom mirovinskom osiguranju, u kojemu (budući) osiguranik sam bira nositelja, način i uvjete osiguranja i financira to osiguranje (III. stup) (*V. Puljiz*).

Hrvatski sustav mirovinskog osiguranja spada u takve tzv. mješovite sustave, no on je nesuglasan modelu u većini zapadnoeuropskih država. Naime, krajem devedesetih godina prošloga stoljeća, potaknute svjetskom financijskom krizom i recesijom, po modelu Svjetske banke uveden je trostupanjski model, karakterističan po mješovitom (javnom i privatnom) vlasništvu i mješovitoj naravi (generacijska solidarnost i kapitalizacija) obveznog mirovinskog osiguranja u prva dva obvezna stupa. Oblikovan je u tri, organizacijski odvojena, stupa (ZOMO, 1998.):

- **obvezno mirovinsko osiguranje na temelju generacijske solidarnosti** (I. stup);
- **obvezno mirovinsko osiguranje na temelju individualne kapitalizirane štednje** (II. stup);
- **dobrovoljno mirovinsko osiguranje na temelju individualne kapitalizirane štednje** (III. stup).

Mirovinsko osiguranje temeljem tako definiranog prvog stupa primjenjuje se od 1. siječnja 1999. godine na temelju Zakona o mirovinskom osiguranju, kad je započela i parametrijska mirovinska reforma u Hrvatskoj. Primjer početne reforme je i donošenje Zakona o najvišoj mirovini. Prvi stup je integrirao prijašnje mirovinske fondove i preuzeo njihove obveze, a sistemski je reforma započela 1. siječnja 2002. godine (ZODMF, 1999.; ZMOD, 1999.), kad su u primjenu ušli drugi i treći stup mirovinskog sustava (obvezno i dobrovoljno mirovinsko osiguranje na temelju individualne kapitalizirane štednje). Drugi stup se temelji na uplati i kapitalizaciji doprinosa aktivnih osiguranika i odgođenoj potrošnji imovine nastale na temelju tih istih doprinosa. Kapitalizirano mirovinsko osiguranje naziva se još sustav određenih doprinosa jer je svota mirovine poznata tek po umirovljenju, ali su poznati postoci uplaćenih doprinosa.

POVIJEST MIROVINSKOG SUSTAVA U RH

Neposredno nakon Drugog svjetskog rata mirovinsko je osiguranje u tadašnjoj Jugoslaviji trebalo graditi ispočetka. Sukladno socijalističkom etatizmu mirovinskim sustavom dominirala je centralna državna vlast. Brojne kategorije sudionika i žrtava rata ostvarili su povlaštena prava u mirovinskom sustavu, što se vidi po velikom broju invalidskih i obiteljskih mirovina u njihovom ukupnom broju. Sve do kraja sedamdesetih godina u Hrvatskoj je bilo više

invalidskih nego starosnih mirovina. Tek 1980. godine broj starosnih nadmašuje broj invalidskih umirovljenika. Zanimljivo je da su 1953. godine invalidske mirovine bile veće od starosnih, što se može objasniti posljedicama Drugog svjetskog rata, odnosno relativno visokim kompenzacijama invalidima rata. (Ista se priča ponavlja i nakon Domovinskog rata.) Zatim, u pedesetim i šezdesetim godinama mirovinski se sustav postupno decentralizira te se razvijaju autonomni mehanizmi njegova funkcioniranja. To se najbolje vidi u načinu upravljanja fondovima i financiranju mirovina koje se temelji na doprinosima. Po tome se i Hrvatska u postsocijalističkom startu razlikovala od drugih socijalističkih zemalja. U početku se sustav mirovinskog osiguranja ograničavao na radnike te sudionike i žrtve rata. Izvan mirovinskog osiguranja ostalo je brojno seljaštvo i obrtništvo, dva socijalna sloja koja su u vladajućoj ideologiji tretirana kao ostatak klasnog društva, koja, s razvojem socijalizma, treba prevladati. Bilo je to u skladu sa socijalističkom doktrinom o dominantnoj ulozi radničke klase (hegemonu društva, kako se govorilo) te socijalističkoj društvenoj transformaciji. Međutim, šezdesetih godina u mirovinski su sustav uključeni obrtnici i drugi sitni poduzetnici, a 1980. godine uvedeno je mirovinsko osiguranje individualnih poljoprivrednika. Nastala su tako dva nova sustava mirovinskog osiguranja, koja su se od radničkog osiguranja razlikovali po visini i načinu plaćanja doprinosa, ali i po znatno nižem iznosu mirovina koje su njihovi osiguranici ostvarivali. Kako se radilo o mirovinskom sustavu tekuće raspodjele, relativno ga je lako bilo uspostaviti. U to je vrijeme bilo malo umirovljenika, dok je broj osiguranika iz godine u godinu brzo rastao. Međutim, usporedno sa sazrijevanjem mirovinskog sustava broj se umirovljenika povećavao, tako da je osamdesetih godina, pred kraj socijalističkog razdoblja došlo do osjetnog pogoršanja omjera umirovljenika i osiguranika. Zbog gospodarske krize koja je u to vrijeme zahvatila zemlju, posebno zbog smanjenih mogućnosti zapošljavanja, nastupila je financijska kriza mirovinskog sustava, iako su baš tada mirovine, paradoksalno, dosegle najveću razinu u odnosu na plaće zaposlenika. Mirovine se od 1977. godine usklađuju s nominalnim porastom plaća, dok su se prije toga usklađivale s porastom troškova života, ako su se oni povećali za više od 3% godišnje. Nema sumnje da je usklađivanje mirovina s plaćama bilo povoljnije za umirovljenike i da je to utjecalo na osjetno povećanje udjela mirovina u plaćama krajem osamdesetih godina (Ninić 1984., Puljiz 2007.), u čijoj se pozadini mogla nazrijeti mirovinska kriza koja će snažno izbiti na površinu u ratnim i poratnim devedesetim godinama.

Mirovinski sustav nakon stjecanja neovisnosti Republike Hrvatske jamči se i u članku 56. Ustava Republike Hrvatske kao »(...) pravo zaposlenih i članova njihovih obitelji na socijalno osiguranje i socijalnu sigurnost« (Ustav, 1990.). Nakon usvajanja Ustava izmijenjen je Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju te Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju individualnih poljoprivrednika. Samoupravne interesne zajednice zamijenjene su republičkim fondovima za mirovinsko osiguranje radnika, samostalnih privrednika i individualnih poljoprivrednika. Neposredno nakon stjecanja neovisnosti nije bilo znatnijih promjena u mirovinskim zakonima, nego su preuzete odredbe ranijih zakona i drugih propisa o primjeni mirovinskog osiguranja. U privatizaciji državnih poduzeća u devedesetim godinama hrvatski je mirovinski sustav sudjelovao kroz prijenos dionica i udjela u vlasništvu 1.365 trgovačkih društava u mirovinske fondove. Nominalna vrijednost prenesenih sredstava dosegla je 4,2 milijarde njemačkih maraka. Međutim, zbog nepovoljnih prilika, prije svega zbog nesređenosti portfelja, velikog broja stečajeva poduzeća te lošeg upravljanja dobivenim sredstvima,

vrijednost portfelja prenesenog mirovinskim fondovima u narednim je godinama nominalno pala na 2,02 milijarde njemačkih maraka, pa nije predstavljala značajniju vrijednost u ukupnim sredstvima namijenjenim mirovinama (*Ured za strategiju razvitka Republike Hrvatske, 2002.*). (V. Puljiz)

MIROVINSKE REFORME

Javni mirovinski sustavi, osobito oni utemeljeni na tekućoj raspodjeli, posljednjih su desetljeća dospjeli u ozbiljnu krizu. Stoga je velik broj zemalja proveo ili pak provodi mirovinske reforme nastojeći se prilagoditi promijenjenim gospodarskim i socijalnim uvjetima. Nekoliko je uzroka mirovinske krize. Prije svega, radi se o povećanju udjela starijih stanovnika u ukupnoj populaciji te o opadanju stope nataliteta. Uslijed toga dolazi do generacijske neravnoteže zbog koje malobrojniji mlađi i srednji kontingenti moraju uzdržavati sve brojnije starije kontingente stanovništva. Hrvatska je prototip takve sheme. Na krizu mirovinskog sustava također je utjecala povećana nezaposlenost te promjene u strukturi rada. Kao što je poznato, nezaposlenost je posljednjih desetljeća jedan od glavnih problema s kojim se suočavaju europske zemlje. Posebno su nezaposlenošću pogođene postsocijalističke zemlje u kojima se raspala stara gospodarska struktura pa je mnogo ljudi ostalo bez posla i perspektiva zapošljavanja. Ogroman problem čini umnožavanje atipičnih, fleksibilnih oblika zaposlenosti, koji su nepogodni za financiranje fondova socijalne sigurnosti te održanje postojeće razine socijalnih prava. K tome, veoma je rasprostranjena siva ekonomija, koja je narasla tijekom razdoblja post-socijalističke tranzicije. Nema sumnje da je današnja struktura zaposlenih u kojoj prevladava nesigurna i fleksibilna zaposlenost, kao i siva ekonomija, nepovoljna za financiranje socijalne sigurnosti utemeljene na bismarckovskim načelima. Posljedica toga je osjetno smanjeni priljev sredstava od doprinosa osiguranika te sve veći deficit u mirovinskim fondovima, koje mora sufinancirati država. Stopa doprinosa koja se plaća za mirovinsko osiguranje sada iznosi 20%, što je jedna od manjih stopa doprinosa u europskim zemljama, gotovo pri dnu EU ljestvice. Sve je to zahtijevalo i ozbiljnije mirovinske reforme u Hrvatskoj, koje, međutim, nisu promišljene, već su improvizirane. Intencija ovoga „preslagivanja“ javnog mirovinskog sustava bila je „očistiti“ sustav mirovinskog osiguranja od davanja koja po svojoj prirodi tu ne spadaju, uspostaviti čvršću vezu između visine uplaćenih doprinosa i visine mirovina te time smanjiti redistribuciju u korist radnika s nižim primanjima. Dobre namjere, ali slabi učinci. U nepunih 15 godina mirovinski sustav je mijenjan petnaestak puta, što jasno govori o neozbiljnosti reformskog pristupa.

Najvažnije promjene koje su se dogodile u prvom javnom mirovinskom stupu međugeneracijske solidarnost (PAYG), izmjenama od 1.1.1999. godine su sljedeće:

- podignute dobne granice za starosnu i prijevremenu starosnu mirovinu za pet godina, uz prijelazno razdoblje od 1999. do 2007. godine;
- nova definicija invalidnosti, koja je bitno različita i restriktivnija od prijašnje definicije invalidnosti:
 - profesionalna nesposobnost za rad
 - opća nesposobnost za rad:
- profesionalna rehabilitacija kao jedino pravo na temelju preostale radne sposobnosti: ovlaštene vještaci (umjesto invalidskih komisija);

- obvezna revizija svakog nalaza i mišljenja o invalidnosti;
- obvezni kontrolni pregled osiguranika koji je stekao pravo na temelju invalidnosti zbog profesionalne nesposobnosti za rad:
- ukidanje prava na temelju preostale radne sposobnosti
- prevođenje prijašnjih prava na raspoređivanje, odnosno zaposlenje na drugom poslu i prava na rad sa skraćenim radnim vremenom od 1. siječnja 1999. na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad;
- nova mirovinska formula za određivanje mirovine: mirovina = najpovoljniji prosječni vrijednosni bodovi × mirovinski staž × polazni faktor = osobni bodovi × mirovinski faktor × aktualna vrijednost mirovine ($M = NPVB \times S \times PF = OB \times mf \times AVM$); pri čemu je prva AVM priznata samo u 54 posto stvarne vrijednosti, što je uzrokovalo kasniji jaz između tzv. starih i novih umirovljenika;
- produljenje obračunskog razdoblja (najbolje godine) iz kojega se uzimaju plaće za određivanje mirovine (1999. – 10, 2000. – 13, 2001. – 16, 2002. – 19 godina, do potpunog obuhvata svih godina rada).

Ukinuta su prava na:

- minimalnu mirovinu;
- zaštitni dodatak uz mirovinu;
- novčanu naknadu za tjelesno oštećenje zbog bolesti i ozljede izvan rada kao pravo na staž po toj osnovi;
- doplatak za pomoć i njegu.

Uveden je:

- novi institut najniže mirovine na bazi ostvarenog staža;
- drukčije uređena najviša mirovina (Zakon o najvišoj mirovini) $M_{max} = 3,8 \times S \times PF = OB \times MF \times AVM$;
- novi institut osnovne mirovine korisnicima mirovine iz prvog stupa koji su osigurani u drugom stupu.
- „institucionalna reforma“ - prethodno odvojeni fondovi radnika, obrtnika i poljoprivrednika objedinjeni su u Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje.

Istim je zakonom usvojen i model trostupanjskog mirovinskog sustava, ali s odgođenom primjenom. Dok je HDZ-ova Vlada koncipirala krajnje neosmišljenu reformu, bez javne rasprave te pod pritiskom međunarodnih financijskih institucija, sljedeća Vlada SDP-a ju je primijenila od slova do slova, iako su se već tada na europskoj i svjetskoj razini javile ozbiljne sumnje u djelotvornost takvog modela te je u najmanju ruku mogla izvršiti potrebne zakonske izmjene. Sustav obveznoga mirovinskog osiguranja za starost na temelju individualne kapitalizirane štednje (drugi stup) i sustav dobrovoljnoga mirovinskog osiguranja na temelju individualne kapitalizirane štednje (treći stup) počinju 1. siječnja 2002. godine, a odnose se tada na osiguranike koji su 1. siječnja 2002. godine bili mlađi od 40 godina, a ako su bili u dobi između 40 i 50 godina starosti, mogli su izabrati hoće li ući u drugi stup ili ostati samo u prvom stupu. Osiguranici koji su ostali samo u prvom stupu, plaćaju 20% doprinosa isključivo u taj stup. (Valja naglasiti da je Hrvatska jedina zemlja u EU koja cijeli teret mirovinskih doprinosa ima na radničkim plaćama.) Osiguranici drugog stupa plaćaju doprinos u prvome stupu po stopi od 15% i doprinos u drugom stupu po stopi od 5% od osnovice za obračun doprinosa, što

znači da zapravo nema povećanja mirovinskog doprinosa niti je uvedena nikakva dodatna kapitalizirana privatna štednja, već je samo iz prvog stupa oduzeta četvrtina doprinosa i nominalno prenesena na osobni račun osiguranika te ta sredstva deklarativno postaju njegovo vlasništvo. Svaki osiguranik drugog stupa opredjeljuje se za jedan od osnovanih obveznih mirovinskih fondova. Sredstva ostvarena doprinosima na osobnim računima osiguranika prikupljaju se u izabranom mirovinskom fondu koji sam po sebi nije pravna osoba, ali osniva ga i njime upravlja mirovinsko društvo. Sve hrvatske banke u inozemnom vlasništvu su brzo osnovale takve mirovinske fondove.

Uslijedile su različite izmjene zakona za krpanje grešaka prethodnih izmjena:

- 2007 i 2008. godine slijede zakonske promjene u vezi vraćanja duga „starim umirovljenicima uzrokovanog mjerama vlade Nikice Valentića iz ratnog razdoblja;
- Zbog zaostajanja «novih mirovina» nastalog uslijed promjene načina izračuna nakon 1999. godine i krnje utvrđene prve vrijednosti AVM, koja nije uključila stvarne i priznate iznose (i dug umirovljenicima), 2007. godine uveden je dodatak na mirovinu samo za umirovljenike prema općim propisima ZOMO (4-27 posto, ovisno od svote mirovine i godinama ostvarenja prava na mirovinu), a koji su umirovljeni nakon 1.1.1999. godine;
- Od 1.1.2012. država konačno izričito priznaje dodatak uz mirovinu kao sastavni dio mirovine.
- Zbog presude Ustavnog suda 2010. uvedeno je prijelazno razdoblje do 2030. godine za izjednačavanje dobi za umirovljenje žena i muškaraca;
- 2010. smanjena je penalizacija za prijevremeno umirovljenje za osiguranike s više godina radnog staža.

Godine 2014. uvedene su brojne izmjene:

- Pravo na starosnu mirovinu za dugogodišnje osiguranike s 41 godinom mirovinskog staža i 60 godina života;
- Uvedene posebne privremene invalidske mirovine za one koji su i nakon završene rehabilitacije nezaposleni duže od pet godina uz uvjet starosti 58 godina života;
- Mirovine će se isplaćivati putem banaka za sve novo umirovljene (u prvoj varijanti htjeli ukinuti dostavu poštom svima);
- Povišena je dob za umirovljenje na 67 godina, ali s prijelaznim rokom do 2038;
- Uvedeno je svojevrsno nagrađivanje duljeg rada, nagrađenog s 0,15 posto bonusa mjesečno, ali nije ukinuta dob za obvezno umirovljenje;
- Uvedeno je pravo na rad do pola radnog vremena, bez ustege mirovine, ali ne i za prijevremene starosne umirovljenike;
- Uveden je novi model usklađivanja mirovina, ali tako da u njegovoj srži ostaje tzv. švicarska formula, a varijabilna s odnosom 70 na 30 za bolji parametar od rasta plaća ili rasta indeksa cijena – neprimjenjiva je, pa je došlo do zamrzavanja mirovina;
- Novim zakonima (Zakon o obveznim mirovinskim fondovima, Zakon o dobrovoljnim mirovinskim fondovima i Zakon o mirovinskim osiguravajućim društvima) jačaju tendenciju kapitalizacije i privatizacije mirovinskog sustava te individualizacije rizika starosti;
- Uvedena su tri stupnja rizičnosti mirovinske štednje, ali nije bilo interesa od osiguranika da biraju rizičnije, a od banaka kao stvarnih vlasnika obveznih mirovinskih fondova

kapitalizirane štednje zadržan je interes samo za posuđivanje novaca državi kroz obveznice.

OBILJEŽJA, INDIKATORI I STRUKTURA UMIROVLJENIKA U RH

Mirovinska potrošnja

Udjel mirovinske potrošnje u bruto društvenom proizvodu smanjio se početkom devedesetih godina, da bi potom osjetno rastao i najveću razinu dosegao krajem devedesetih godina te početkom novog stoljeća. Najviši je udio mirovinskih troškova bio 2001. godine kada je iznosio 13,87% BDP-a, a danas iznosi 11 posto. U 28 zemalja EU prosječni udjel mirovina u BDP-u 2012. godine iznosio je 13,2 posto, dok je iste godina hrvatski udjel bio samo 10,77 posto. Uglavnom, Hrvatska je negdje na polovici ljestvicu i definitivno nije rastrošna. Kad se pak gleda udjel ukupne socijalne potrošnje u BDP-u, Hrvatska je s 21,2% u donjem dijelu ljestvice EU, i to bitno ispod prosjeka od 29,5 posto.

Stopa radne aktivnosti starijih radnika

U Hrvatskoj je tragično niska stopa radne aktivnosti u starijih radnika u dobnoj skupini od 55 do 64 godine, i to samo 36,5 u 2013. posto dok je prosjek EU zemalja 50,1 posto, s trendom blagog opadanja. Niže od Hrvatske imaju samo Grčka i Slovenija. Još je tragičnije da Hrvatska ima najvišu stopu dugotrajne nezaposlenosti upravo za tu dobnu skupinu radnika, čak 83,2 posto. Koristan je indikator stopa radne aktivnosti radnika starijih od 65 godina, koji je u RH simboličan te je posljednjih godina pao ispod 5 posto (žene ispod 4 posto).

Omjer osiguranika i umirovljenika

Rat i tranzicija drastično su pogoršali stanje hrvatskog mirovinskog sustava. Posljedica rata i tranzicije bila je bitno smanjenje broja zaposlenika odnosno osiguranika s jedne te povećanje broja umirovljenika s druge strane. Broj i struktura osiguranika (uključujući obrtnike i poljoprivrednike) je 1990. godine dosegao je 1.968.737 da bi odmah po ratu 1996. godine pao na 1.478.975 odnosno za gotovo 500 tisuća. U istom je razdoblju ukupan broj umirovljenika porastao sa 655.788 na 888.738, odnosno za više od 230 tisuća. U godinama koje su slijedile broj osiguranika nastavio je opadati, a istovremeno rasti broj umirovljenika. Prema podacima za veljaču 2015. godine broj osiguranika iznosi 1,388.803, a umirovljenika 1,225.142, pa je, dakle, njihov omjer bio spao na 1: 1,13. Dakle, s jedne strane, dogodio se drastičan pad broja zaposlenika, odnosno osiguranika, a s druge strane se osjetno povećao broj građana koji su u krizi izazvanoj ratom i tranzicijom »spas« potražili u mirovinskom sustavu, najviše u invalidskim i prijevremenim starosnim mirovinama. O tome svjedoči podatak da je 1989. godine bilo 20.430 korisnika prijevremenih starosnih mirovina da bi im se 1991. godine broj popeo na 51 027.12. Početkom 2015. godine u Hrvatskoj je čak 160.374 osoba u prijevremenoj mirovini. Ako je, dakle, cilj te operacije bio prilagodba kriznoj gospodarskoj situaciji u zemlji, onda je ona izvedena tako da se opteretio mirovinski sustav prekobrojnim novim korisnicima, što je dugoročno pogoršalo ionako teško financijsko stanje hrvatskih mirovinskih fondova. No, kao i u većini zemalja Europske Unije, društveno se bogatstvo smanjilo, ali se privatno bogatstvo povećalo. Posve je transparentno kako je to prelijevanje iz društvenog u privatno

bogatstvo išlo na teret države jer se pogodovalo novim vlasnicima u rješavanju viška zaposlenih. Na žalost, prvi mirovinski stup iskoristili smo kao socijalnu kategoriju zbrinjavanja radnika u korist kapitala.

Relativna mirovina

Relativna visina mirovina (opća relativna zamjenska stopa) je važan pokazatelj koji govori o stanju u mirovinskom sustavu (*replacement rate*), odnosno udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći (bruto ili neto). U prethodnom sustavu, najniži udjel prosječne mirovine u prosječnoj plaći zabilježen je u RH 1964. godine - 47,0%, a 1965. je jedina godina u razdoblju 1961. – 1982. u kojoj je taj udjel premašio 60%, da bi u drugoj polovini osamdesetih rastao te najvišu razinu dosegao 1987. godine kada je iznosio čak 78,4%. Počevši od 1991. godine, zamjenska mirovinska stopa postupno opada tako da se kretala između 40 i 42% prosječne neto plaće. Prosječna mirovina u prosincu 2014. godine iznosila je 2.238,85 kuna, a njezin udjel u prosječnoj neto plaći je pao na samo 39,17 posto, čime hrvatski umirovljenici od zemalja slijednica bivše Jugoslavije imaju najnižu relativnu vrijednost mirovine (Slovenija – više od 60 posto, Srbija i Crna Gora – više od 50 posto, BIH – nešto više od 40 posto). Riječ je o vrlo upozoravajućem indikatoru, jer je Konvencijom br. 102 Međunarodne organizacije rada propisan minimalni standard relativne vrijednosti mirovine i na razini njezinog udjela od 40 posto, pa je bilo za očekivati da Vlada hitno poduzme potrebne mjere protiv kršenja konvencije koja je dio njezinog pravnog poretka. Više od 70 posto umirovljenika ima mirovine niže od 3.000 kuna. U Hrvatskoj se rijetko koriste pokazatelji o individualnoj zamjenskoj stopi, kao što je slučaj u međunarodnim i europskim statistikama jer takva individualizirana zamjenska stopa pokazuje udjel prosječne mirovine u prosječnoj plaći pojedinog korisnika ostvaren tijekom punog radnog vijeka. Prema pokazateljima Zavoda za mirovinsko osiguranje kao relevantan se uzima udjel prosječne starosne mirovine za 40 i više godina mirovinskog staža prema ZOMO u prosječnoj neto plaći, koji u siječnju 2015. iznosi 59,71%. Svejedno, prema podacima Eurostata, hrvatski umirovljenici su od 28 zemalja EU-a četvrti od dna po relativnoj vrijednosti mirovine – iza Bugarske, Cipra i Rumunjske.

Doprinosi

Visina mirovinskih doprinosa je snažan indikator održivosti i adekvatnosti mirovinskog sustava. U Hrvatskoj je do 1992. godine na snazi bila stopa doprinosa od 24,1 posto, kad je smanjena na 22%. Od 2002. godine stopa iznosi samo 15% za opći javni stup međugeneracijske solidarnosti. To je ozbiljno ugrozilo održivost sustava jer je u tih deset godina smanjen za 37,7 posto. Hrvatska je po visini doprinosa za mirovine (a sada se isplaćuju samo one „državne“, iz prvog stupa, dok bi se mirovine iz drugog stupa počele isplaćivati tek 2025.), apsolutno na dnu EU. No, i kad bismo računali 5% doprinosa za drugi stup opet je i s 20% doprinosa na dnu EU. Drugi je problem što Hrvatska ima, suprotno međunarodnim standardima i Konvenciji br.102 Međunarodne organizacije rada, ukupan mirovinski doprinos samo na teret osiguranika/radnika, dok poslodavci ne plaćaju baš ništa. Preporuka je MOR-a da najmanje pola doprinosa snosi poslodavac pa tako imaju uređeno Slovenija i Njemačka, a viši iznos plaća zaposleni samo u Nizozemskoj i Danskoj. Francuska, primjerice, za državnu mirovinu propisuje uplatu 15,15% (8,4% poslodavci, a 6,75% zaposleni), a slično je i u većini

EU zemalja, da je daleko viši iznos koji plaćaju poslodavci. Invalidske mirovine se sve češće financiraju kroz zdravstveni doprinos, pa tako i u Norveškoj i Francuskoj. Zbog takvih razlika je katkad teško komparirati doprinose jer sadrže različite komponente. Mnoge zemlje razmatraju povećanje mirovinskih doprinosa (Izrael npr. za poslodavce povećao sa 2,5 na 10, a zaposlene s 2.5 na 5), Luksemburg planira s 24 povećati na 30 do 2052.), a neke zemlje su pri uvođenju obveznog drugog mirovinskog stupa dodale 2% doprinosa (Švedska, Estonija). Druge su zemlje (npr. Mađarska) provele ukidanje limita za doprinose, kakav postoji i u Hrvatskoj. Švicarska je pak omogućila da se doprinosi za mirovinu plaćaju i do 70. godine života, Poljska je uvela bitno smanjene poreze na dobrovoljni individualni plan štednje.

Uvjeti za umirovljenje i značajke vrsta mirovina

Starosna mirovina

Pravo na starosnu mirovinu stječe osiguranik kada navrši 65 godina života i 15 godina mirovinskog staža (uvjeti na snazi do 31. prosinca 2030.). U prijelaznom razdoblju od 2014. do 2029. godine žene ostvaruju pravo na starosnu mirovinu prema povoljnijim uvjetima, s nižom starosnom dobi, i to 2015. sa 61 godinom i 3 mjeseca te svake godine prijelaznog razdoblja po tri mjeseca više. Sukladno europskim i hrvatskim pravnim okvirima smatra se da se izjednačavanjem uvjeta dobi za umirovljenje jača ravnopravnost žena te uvjetuje smanjivanje rodnog jaza u mirovinama. U razdoblju od 1. siječnja 2031. do 31. prosinca 2037. godine, i muškarcu i ženi, uvjet starosne dobi za starosnu mirovinu povećava se za tri mjeseca svake godine, a od 1. siječnja 2038. godine pravo na starosnu mirovinu ima osiguranik kada navrši 67 godina života i 15 godina mirovinskog staža, dakle bez obzira na spol. Predstavnici međunarodnih financijskih institucija sugeriraju Hrvatskoj da se prijelazno razdoblje skрати do čega bi moglo doći samo u slučaju dubinske analize očekivane životne dobi, osobito zdravog života.

Starosnu mirovinu za dugogodišnjeg osiguranika stječe osiguranik kada navrši 60 godina života i 41 godinu staža osiguranja. U 41 godinu staža osiguranja uračunava se staž osiguranja, ne i posebni staž. Ova mirovina određuje se bez smanjenja – tzv. penalizacije. Slična rješenja imaju npr. Njemačka i Francuska, ali sa strožim uvjetima. Pravo na starosnu mirovinu za dugogodišnjeg osiguranika ne može steći osiguranik koji ispunjava uvjete za redovitu starosnu mirovinu, odnosno koji ima navršenih 65 godina života (muškarac), a 61godinu i tri mjeseca u 2015. godini, 61godinu i šest mjeseca u 2016. godini, 61 godinu i devet mjeseca u 2017. godini (žena) - uvjeti za starosnu mirovinu u prijelaznom razdoblju za žene. Udjel starosnih umirovljenika je 44,66% što je malo.

Beneficirana (starosna) mirovina ide osiguranicima koji rade na osobito teškim i za zdravlje i radnu sposobnost štetnim radnim mjestima te kojima nakon određenih godina života, zbog naravi i težine posla, fiziološke funkcije organizma opadaju u toj mjeri da onemogućavaju daljnje uspješno obavljanje tog posla (npr. baletni plesači, operni pjevači, plesači, dimnjačari), te osobe s invaliditetom (npr. slijepe osobe, osobe oboljele od distrofije i srodnih mišićnih i neuromišićnih bolesti, oboljeli od paraplegije, cerebralne i dječje paralize, multiple skleroze itd.). Razdoblje provedeno u zaposlenju na navedenim radnim mjestima, odnosno u navedenom svojstvu računa se u staž osiguranja s povećanim trajanjem te se osiguranicima

dobna granica za stjecanje prava na starosnu mirovinu snižava razmjerno stupnju povećanja staža i dužini staža osiguranja koji se računa s povećanim trajanjem (članak 181. ZOMO i Zakon o stažu osiguranja s povećanim trajanjem, Narodne novine, br. 71/99, 46/2007 i 41/2008). Do kraja 2015. godine očekuje se reforma ovog dijela mirovina na način da će se transformirati u tzv. profesionalne mirovine. Naime umjesto postojećeg sustava uvećavanja za dva do šest mjeseci godišnje, uvest će se profesionalna mirovina na koju bi osiguranici imali pravo u određenim godinama života, što ovisi od zanimanja do zanimanja (trenutno je riječ o 104 radna mjesta). Time „beneficirani“ radnici ne bi izlazili iz svijeta rada jer bi, ukoliko to žele, mogli nastaviti raditi u nekom drugom zanimanju i tako steći i dio mirovine prema općim propisima. Prvo slijedi opći propis koji će obuhvatiti beneficirani staž u realnom sektoru, dok će nakon toga posebnim propisom biti regulirano pitanje policije, pravosudne policije i vojske. Riječ je o 37.500 osiguranika u realnom sektoru te oko 34 tisuće zaposlenih u vojsci i policiji, ali i obavještajnoj zajednici, a svima njima se sada mirovine izračunavaju na bazi deset najboljih godina, dok se „redovnim“ osiguranicima računa na temelju cijelog efektivnog radnog staža. Reforma ovih mirovina je nužna.

Prijevremena (starosna) mirovina: Pravo na prijevremenu starosnu mirovinu u razdoblju od 1. siječnja 2014. do 31. prosinca 2030. godine ima osiguranik kada navrši 60 godina života i 35 godina mirovinskog staža. Pravo na prijevremenu starosnu mirovinu od 1. siječnja 2038. ima osiguranik kada navrši 62 godina života i 35 godina mirovinskog staža. Iznimno, pravo na prijevremenu starosnu mirovinu stječe osiguranik (žena) kada navrši: u 2015. godini 56 godina i 3 mjeseca života i 31 godinu i 3 mjeseca mirovinskog staža, s prijelaznim razdobljem do kraja 2030. godine. Međutim, penalizacija je doživljavala promjene te sada ovisi o godinama staža, pa što više osiguranik ima staža, to je manji odbitak. Npr. za žene s 38 godina radnog staža, penalizacija je samo 0,10 posto po mjesecu nedostatne dobi. Maksimalna penalizacija sada iznosi 20,4 posto mirovine. Zadnjim promjenama ZOMO-a uvedeno je pravo na prijevremenu starosnu mirovinu bez penalizacije za osiguranika koji je nakon prestanka osiguranja prouzročeni stečajem, neposredno prije ispunjenja uvjeta za ostvarivanje prava na mirovinu proveo u neprekidnom trajanju najmanje dvije godine kao nezaposlena osoba prijavljena službi nadležnoj za zapošljavanje. Takva rješenja nisu nepoznata u EU zemljama, iako se ne prakticira ukidanje penalizacije, već samo priznavanje staža za vrijeme nezaposlenosti. Prijevremeni starosni umirovljenici, kojih je 160.374 osoba (14,2 posto svih umirovljenika), na određen su način politička i ekonomska kategorija, a manje učinak osobnog izbora pojedinca jer su najčešće prinuđivani otići u mirovinu (katkad i „mamljeni“ visokim otpremninama ili pod prijetnjom otkaza zbog viška radnika), ali su diskriminirani i stoga što za više radnog staža primaju niže mirovine te što su jedina skupina kojoj je zapriječeno zasnovati radni odnos do pola radnog vremena bez obustave mirovine. Starosni umirovljenici imaju, naime, prosječan staž od 31 godine i 8 mjeseci te ostvaruju prosječnu mirovinu od 2.480,17 kuna, odnosno 78 kuna po godini staža, dok novi prijevremeni starosni umirovljenici imaju prosječno 36 godina i 6 mjeseci radnog staža, a njihova godina rada je plaćena samo 65,4 kune. S obzirom da se vrši ozbiljan pritisak od strane međunarodnih financijskih institucija da se postave stroži uvjeti za prijevremene mirovine te uvede jača penalizacija, u dogledno je vrijeme moguće očekivati takve izmjene, iako su u primjeni tek od 2014. godine.

„Posebne mirovine“: Određene skupine osiguranika ostvaruju prava iz mirovinskog osiguranja na temelju posebnih zakona koji propisuju blaže uvjete za stjecanje prava i/ili povoljniji način određivanja mirovina od uvjeta propisanih općim propisom. Mirovine po posebnim propisima obuhvaćaju 16 kategorija osiguranika te u siječnju 2015. godine bilježimo čak 182.182 umirovljene osobe u toj kategoriji (npr. saborski zastupnici, akademici, labinski rudari, pomorci na stranim brodovima, politički zatvorenici, branitelji, umirovljenici bivše JNA). Najviše prosječne mirovine imaju saborski zastupnici - 8.364,73 kuna; slijede akademici - 8.089,54 kuna, a onda hrvatski branitelji 5.115,75 kuna, kojih je trenutno 72.354, ali će ta brojka nezaustavljivo rasti s obzirom na pola milijuna branitelja u registru. Mirovine prema posebnim propisima su nazivane povlaštenima, što je apsolutno pogrešno jer se samo za dio tih mirovina može govoriti o povlaštenosti. To sigurno nisu labinski rudari ili radnici izloženi azbestu (2.893,61 kn). Premda u strukturi korisnika mirovina «povlašteni» čine oko 15%, njihovi mirovinski troškovi veći su od petine ukupnih mirovinskih troškova i kontinuirano rastu. Treba naglasiti kako su određeni pomaci učinjeni, te je npr. Zakonom o izmjenama Zakona o pravima i dužnostima zastupnika u Hrvatskom saboru («Narodne novine», broj 12/12.) ukinut povlašteni status zastupnika te nakon prestanka zastupničkog mandata ostvaruje pravo na mirovinu prema ZOMO. Slično je učinjeno i za suce Ustavnog suda i članove Vlade. Ovu kategoriju mirovina treba detaljno analizirati osobito stoga što su bez transparentnih kriterija izračuna člankom 80. ZOMO-a propisani faktori za izračun mirovine svake od 16 kategorija. Nadalje, „posebne“ mirovine su izuzete iz opće formule za usklađivanje mirovina, već je za njih predviđen rigorozniji model - njihove mirovine usklađuju s posebnim uvjetima u odnosu na tzv. radničke umirovljenike (mirovine se usklađuju ako je realni rast bruto društvenog proizvoda prema podacima Državnog zavoda za statistiku u svakom od tri prethodna uzastopna tromjesečja najmanje 2,0% u odnosu na isto tromjesečje prethodne kalendarske godine i ako je deficit državnog proračuna u istom razdoblju manji od 3%). Kroz novi ZOMO uvedeno je i razdvajanje radnog staža tzv. posebnih umirovljenika te posljedično i mirovina na tzv. opći i posebni dio. No, to se čini na grupnoj, a ne individualnoj ravni, a o čemu se izdaju pojedinačna rješenja. Time se diskriminira pojedince i grupe tzv. posebnih umirovljenika jer se ne izračunava stvarni broj godina provedenih na radu pojedinca, već se godine množe s različitim koeficijentima (faktor preračuna), bez transparentnih obrazloženja. Dio mirovine za staž osiguranja iz članka 25. ovoga Zakona izračunava se tako da se cijela mirovina podijeli s ukupnim mirovinskim stažem i tako dobivena vrijednost mirovine po godini mirovinskog staža pomnoži s faktorom preračuna iz stavka 4. članka 80, (ovisno o kategoriji) i s ukupnim stažem osiguranja iz članka 25. ZOMO, i preračunava u osobne bodove primjenom aktualne vrijednosti mirovine iz članka 88. stavka 1. Zakona. Potrebno je hitno urediti područje mirovina po posebnim propisima, a do tada ostaviti unificirani model usklađivanja mirovina za sve umirovljenike. Razdvajanje mirovina na dijelove po općim i posebnim propisima je inicijalno korisna ideja jer omogućava uvid u stvarnu opterećenost prvog javnog stupa te u obveze državne riznice u financiranju posebnih prava, no način na koji je to provedeno je štetan.

Invalidske mirovine: U Hrvatskoj ima neshvatljivo visok broj invalidskih umirovljenika (231.587 osoba prema ZOMO), visoko na prvom mjestu u EU – čak 24,7% svih mirovina. Čak i kad se izuzmu vojni službenici, branitelji i HVO, još uvijek je to visokih 18,7%. Razlog tomu su

sve teži uvjeti rada i sve manje plaće iz rada te neisplate plaća, stečajevi, likvidacije. Sve to potiče sve jači pritisak, pa i korupciju, u borbi za invalidski status. I statistički skokovi 1995. (kraj rata), 1999. (novi mirovinski zakon), 2007. (masovni ulaz 5,500 branitelja) potvrđuju kako je najmanje riječ o prirodnom trendu jer zasigurno nismo najbolesnija nacija u EU. Da bi osiguranik mogao ostvariti pravo na invalidsku mirovinu moraju biti ispunjeni sljedeći uvjeti: postojanje djelomičnog ili potpunog gubitka radne sposobnosti i uvjet staža. Postoje kategorije djelomičnog (može raditi najmanje 70% radnog vremena na prilagođenim srodnim poslovima) ili potpunog gubitka radne sposobnosti. Ako je djelomični ili potpuni gubitak radne sposobnosti nastao zbog bolesti i/ili ozljede izvan rada prije navršenih 65 godina života, pravo na invalidsku mirovinu osiguranik stječe ako mu navršeni mirovinski staž pokriva najmanje jednu trećinu radnog vijeka. Postoji i kategorija privremene invalidske mirovine za invalide rada koji su nakon rehabilitacije dugotrajno nezaposleni. Invalidski propisi u RH su vrlo velikodušni te predviđaju prava za šest vrsta invalidskih mirovina prema ZOMO i četiri vrste prema Zakonu o pravima branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji. Statistički će broj općih mirovina biti fiktivno smanjen jer će biti „prevedene“ u starosne danom ispunjavanja formalnih uvjeta za to, a prvi masovni prijelaz je učinjen s 1.1.2015. godine. No, očekivano će rasti broj invalidskih mirovina za branitelje, pa je poduzimanje dubinskih provjera i revizija nužni korak.

Obiteljske mirovine: Obiteljske mirovine prema ZOMO-u prima 230.638 osoba, s prosječnom mirovinom od 1.899,22 kuna. Hrvatsko je zakonodavstvo relativno napredno te u članove obitelji umrlog osiguranika koji imaju pravo na obiteljsku mirovinu, uz udovicu/udovca, uključuje izvanbračne drugove te registrirane ili neformalne životne partnere, ako je osiguranik nakon kojeg ostvaruju pravo na mirovinu navršio najmanje pet godina staža osiguranja („radnog staža“) ili najmanje deset godina mirovinskog staža (radnog i posebnog staža) ili je bio korisnik starosne, prijevremene starosne ili invalidske mirovine ili prava na profesionalnu rehabilitaciju. Ako je smrt osiguranika ili osigurane osobe nastala zbog ozljede na radu ili profesionalne bolesti, članovi obitelji imaju pravo na obiteljsku mirovinu bez obzira na dužinu mirovinskog staža osiguranja osiguranika. Ima inicijativa da se uz osobnu mirovinu može dobiti, po smrti partnera, i 30 do 50% partnerove mirovine, dakle ne umjesto i to s umanjnjem, već dodatno. Takve su inicijative nerealne.

Specifičnosti položaja umirovljenika i starijih osoba u RH

Siromaštvo starijih

U Hrvatskoj je zabilježen ubrzani rast siromaštva i socijalne isključenosti stanovnika starijih od 65 godina, a osobito žena (više od 50 % svih ženskih samačkih domaćinstava žive u siromaštvu); Hrvatska je na trećem mjestu liste članica EU po siromaštvu starijih osoba, iza Bugarske i Cipra. Čak 24 % osoba starijih od 65 godina je u zoni rizika od siromaštva. Tragičan je noviji pokazatelj kako je Hrvatska na svjetskoj ljestvici ekonomskog statusa starijih osoba Global Age Watcha za 2014. samo u godinu dana pala za 26 mjesta te zasjele na 67. mjesto od 96 zemalja. Hrvatska nema ozbiljnu strategiju za borbu protiv siromaštva starijih osoba, osobito žena u toj dobnoj skupini; ne provode se istraživanja; ne utvrđuje se godišnje tzv. linija siromaštva koja bi trebala poslužiti kao razdjelnik za razna socijalna i ina prava. O siromaštvu

starijih se govori sporadično, kao o balastnoj generaciji, bez postavljanja pitanja zbog čega u susjednoj Mađarskoj ili Slovačkoj i Češkoj stopa rizika od siromaštva starijih osoba od 65 godina iznosi od 4-9 % i koja je „tajna“ njihovog dostojanstvenog statusa. U okviru prvog mirovinskog stupa međugeneracijske solidarnosti svakako treba uvesti minimalnu mirovinu, kao donji prag općeg mirovinskog sustava. Umjesto toga Hrvatska ima tzv. najnižu mirovinu, koju prima 205.321 osoba i to prosječnog iznosa od 1.415 kuna. Najniža mirovina se izračunava na način da se aktualna vrijednost mirovine za pojedinu godinu - 59,05 kn (neslužbeno mirovine u Hrvatskoj su zbog neusklađivanja zamrznute već dvije godine) pomnoži s brojem godina radnog staža korisnika. Kako je minimalni uvjet za starosnu mirovinu 15 godina radnog staža to je najmanja najniža mirovina početkom 2015. godine 885,75 kuna. Nadalje, unatoč političkim programima i planovima u dvije posljednje vlade, još nije uvedena državna naknada za starije od 65 godina koji nisu ostvarili mirovinu i nemaju dovoljno dohotka ili imovinu za preživljavanje, a takvih je osoba više od 120.000 i tek ih zanemariv postotak ostvaruje povremenu ili stalnu socijalnu pomoć. Provedbena Strategija za borbu protiv siromaštva je zanemarila ne samo starije osobe, već osobito rodni aspekt siromaštva, koji je vrlo značajan. Taj strateški dokument je više-resorno rađen, što znači da su se samo „lijepili“ materijali pristigli iz različitih ministarstava, pa se tako među mjerama protiv siromaštva našlo i sljedeće: pred-stečajne nagodbe, uvođenje poreza na nekretnine, zdravi stil života itd. Uglavnom, kako vaninstitucionalna skrb, tako je i institucionalna skrb o starijima zanemarena te imamo pokrivenosti od nešto više od 1 % domovima umirovljenika, dok je europski prosjek pet puta viši. Vaninstitucionalna skrbi je također rudimentarno razvijena, a osobito su zanemarena seoska kućanstva. Poznato je da rizik od siromaštva i socijalne isključenosti ne može biti individualiziran i prepušten pojedincu ili široj obitelji, već je to direktna obveza državnih institucija. U okviru mirovinskog sustava rizik siromaštva se umanjuje solidarnim i nedistributivnim mjerama poput minimalnih mirovina, ali i poticajnom indeksacijom odnosno usklađivanjem mirovina kojim bi se zadržao njihov potrošački potencijal. Dakako da su moguće i mjere na tržištu rada kojima bi se poticalo obrazovanja za starije radnike/osobe, kao i pokretanje mjera za povećanje stope radne aktivnosti i zaposlenosti starijih. Indeksacija je u kratkom razdoblju po drugi put zaustavljena. Prva je faza bila od 1. siječnja 2010. do 31. prosinca 2012. godine kad je političkom odlukom obustavljeno usklađivanje mirovina (što je uzrokovalo daljnji pad realne vrijednosti mirovina), a sada od 2013. do polovice 2015. godine nema usklađivanja (indirektno zamrzavanje) jer je jednom od „malih reformi“ stvoren za to pogodan model. Naime, od 2012.-2013. mirovine su povećane za 4,3% i s 2.156 kn porasle su na 2.266 kn. U 2014. godini nije bilo nikakvih usklađivanja. Iako je obećano da će se u novom ZOMO-u usvojiti nova varijabilna formula usklađivanja u omjeru 70:30 umjesto štetne „švicarske“ 50:50, i švicarska formula je zadržana i primijenjena ove godine.

Starenje i očekivani životni vijek

Hrvatska je nacija koja ubrzano stari. Prosječna starost ukupnog stanovništva Hrvatske iznosila je 42,2 godine (muškarci 40,3, žene 43,9), što ga svrstava među najstarije nacije Europe, a udjel osoba starijih od 65 godina je 17,7 posto (do 2060. očekuje se udjel od gotovo 30 posto). Procesu starenja uvelike doprinosi višegodišnje opadanje udjela mladog stanovništva (do 19

godina) u ukupnom stanovništvu. Takav udio na razini države u 2013. iznosio je 20,6 posto. Broj starijih od 65 godina premašio je broj mlađih od 14 godina.

Udio fertilnoga kontingenta u ukupnome ženskom stanovništvu kontinuirano opada te u 2013. iznosi 43,4 posto, a stopa fertiliteta je 15,2. Godišnje umire oko 12 tisuća više osoba, no što ih se rađa.

Očekivani životni vijek u RH prosječno je 76,41, ali 82,2 godine za žene, a samo 72,8 godina za muškarce. Europski je prosjek za nijansu viši (78 godina), a najdulje žive stanovnici Italije, Islanda, Švicarske i Francuske. Unatoč tome što ne spada među 22 zemlje u kojima se očekuje životni vijek od 80 godina, Hrvatska ima relativno višu očekivanu životnu dob (pri rođenju) nego većina srednjeistočnih zemalja.

Notorno je da dulje žive stanovnici bogatijih zemalja, s višim društvenim proizvodom, ali u ovom slučaju ovo je važan indikator za utvrđivanje i zakonsko reguliranje dobi za umirovljenje. Ipak, čak i da to bude važnim kriterijem za povećanje dobi za umirovljenje, ne smije se automatizirati, jer svaka zemlja ima svoje posebnosti (npr. Hrvatska je po stopi nezaposlenosti mladih na drugom mjestu u EU), pa i te faktore treba uzimati u obzir.

U Hrvatskoj je dob za umirovljenje relativno visoka – nominalno 65 odnosno 67 godina (uz prijelazno razdoblje), ali je efektivna dob umirovljenja niska, ali to je posljedica prethodnih zakona, jer itko nije sam sebe umirovio.

Po starosti, pak, prosječni hrvatski umirovljenik ima 71 godinu, te 30 godina radnog staža. Uz uvjet od samo 15 godina staža za stjecanje starosne mirovine, treba razmisliti o povećanju na barem 20 godina, iako to postaje dvojbeno u zemlji gdje 90 posto svih novozaposleni imaju ugovor o radu na određeno vrijeme.

Prosječni starosni umirovljenik poživi u mirovini 19 godina, 4 mjeseca i 17 dana, a žene čak 21 godinu i 11 mjeseci. Točno je da je riječ o dosta godina, te je moguće očekivati da će raznim mjerama produljenja ili stimuliranja rada trajanje trošenja mirovina biti smanjeno.

Efektivna dob umirovljenja ovisi od zakonskim propisima koji su važili u trenutku umirovljenja, kao i o devijacijama poput masovnog prihvaćanja u invalidske mirovine ili u prijevremene. Međutim, u novije vrijeme bilježi se pomak, te novi umirovljenici, iako odlaze u dobi od 62,03 godine, imaju čak 34 godine 5 mjeseci i 27 dana radnog staža s plaćenim doprinosima. Buduća reforma morat će svakako promišljati poticajne modele za dulji ostanak u svijetu rada, kako bi efektivna dob umirovljenja porasla.

1.1. Dugovi umirovljenicima: Hrvatska je specifična i po dugovima umirovljenicima, jednim koji je priznat, a drugim koji je djelomično biti priznat i kompenziran.

Naime, vlada je u okviru provedbe Stabilizacijskog programa iz 1993. godine svojim uredbama ograničila mjesečnu masu sredstava namijenjenih za isplatu mirovina pa se mirovine nisu usklađivale prema plaćama zaposlenih, kako je to bilo predviđeno zakonom. Zbog toga su mirovine zaostale za razinom propisanom zakonom i tako je nastao »dug umirovljenicima« koji je postao predmet spora Vlade i umirovljenika. Udruge umirovljenika podnijele su ustavnu tužbu.

Ustavni je sud svojom odlukom od 12. svibnja 1998. godine ukinuo odredbe Zakona o usklađivanju mirovina i drugih novčanih primanja iz mirovinskog i invalidskog osiguranja te upravljanja fondovima mirovinskog i invalidskog osiguranja koje se odnose na usklađivanje

mirovina. Time je negirao pravnu osnovanost usklađivanja mirovina u razdoblju 1993.–1998. godine prema spomenutim uredbama te osporenim odredbama navedenog zakona. Nakon 1998. godine vlada je određenim mjerama povećanja mirovina uspjela podmiriti dio duga, ali je preostao njegov znatan dio za naknadnu isplatu. Povrat preostalog duga uređen je zakonom iz 2005. godine, te je tako 10 godina star i 11 milijardi kuna težak spor okončan 2013. godine.

Na redu je novi dug umirovljenicima, jer mirovine koje su ostvarene nakon stupanja na snagu nekoliko zakona o prvoj mirovinskoj reformi 1999. godine računa se na osnovi nove formule utvrđivanja visine i načina usklađivanja mirovina, koja je nepovoljnija za umirovljenike, pa su se mirovine u narednim godinama smanjivale. Naime, tada je utvrđena prvi iznos aktualne vrijednosti (AVM) i to u iznosu smanjenom od stvarnog. Naime, u njezin izračun nije uvršten naknadno priznati dug umirovljenicima, pa je tako iznosila samo 54 posto stvarne vrijednosti.

Tako je prema podacima HZMO-a početkom 2006. godine prosječna mirovina (uzete su u obzir sve vrste mirovina) ostvarena do kraja 1998. godine iznosila 2.001,19 kuna, a prosječna mirovina ostvarena nakon 1999. godine iznosila je 1.506,64 kuna. Radi se, dakle, o smanjenju u odnosu na mirovine od prije 1999. godine za 495 kuna ili 24,7%. Prema drugim računama riječ je bila i o čak 30 posto „ukradenog“ iznosa, a uz korekciju mirovinskog staža (u prosjeku »novi« u odnosu na »stare« umirovljenike imaju za oko šest mjeseci kraći mirovinski staž); to smanjenje iznosi 21,9%.²³ Riječ je o osjetnom zaostajanju mirovina stečenih posljednjih godina.

Kako bi se makar djelomično sanirala greška, 2007. godine donesen Zakon o dodatku na mirovine ostvarene prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, s ciljem ujednačavanja tih razlika (dodatak se isplaćuje iz proračuna i iznosi od 4 do 27 posto, ovisno o godini umirovljenja). Time je dug novim umirovljenicima smanjen na procijenjeno 19 posto. Primjerice, usporedbom mirovina isplaćenih u veljači za umirovljene prije 31.12.1998. prosječna starosna mirovina iznosi 2.757,70 kuna, dok za umirovljene nakon 1.1.1999. starosna mirovina iznosi 2.259, 88 kuna, što je još uvijek vidljiva razlika od 498 kuna ili 18 posto. Bankarski lobiji sada vode kampanju da se i osiguranicima koji štede u drugom mirovinskom stupu proporcionalno dodijeli dodatak na mirovinu, jer strahuju da bi ovako izazvale nezadovoljstvo.

1.2. Mirovinska štednja kroz nekretnine: U Hrvatskoj je situacija kritična ne samo zbog održivosti mirovinskog sustava koji četvrtinu prikupljenih doprinosa ne ulaže u isplatu mirovina, već ga prosljeđuje bankama na upravljanje i kapitalizaciju, već i zbog preniskih mirovina i visoke stope siromaštva. Na to upozoravaju i Europska komisija i Svjetska banka, potpuno svjesne kako se iz postojećih mirovina nema što rezati. Međutim, poput drugih bivših socijalističkih zemalja, Hrvatska ima visoku stopu stanovanja u vlastitoj nekretnini, pa prema procjenama Državnog zavoda za statistiku više od 90 posto starijih stanovnika živi u vlastitoj nekretnini, koja najčešće ne može zadovoljiti sve potrebe starije osobe.

Ipak, vlasnici ih nisu skloni napuštati zbog više razloga: za stambeni prostor sentimentalno su vezani zbog dugogodišnjeg stanovanja u njemu, nemaju znanja o stambenim alternativama ili nemaju alternativu koja bi odgovarala njihovim željama i potrebama. Ipak, dio od oko 20 posto umirovljenika te svoje nekretnine koriste za dodatne prihode (iznajmljivanje

sobe podstanaru, rentanje drugog doma i sl.). Sličan je udjel umirovljenika u Velikoj Britaniji i Nizozemskoj, od 10 do 20 posto. U Europi inače u vlastitom domu živi prosječno dvije trećine stanovnika, s Austrijom od samo 58 posto do Rumunjske sa 97 posto.

Mnoge starije osobe prihvate ugovore o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju ili prodaju nekretnine sa zadržavanjem prava plodouživanja do smrti, te time stječu prihode ili skrb u naravi, što im zamjenjuje ili dopunjuje mizerne mirovine. Time je pitanje poreza na nekretnine u Hrvatskoj dodatno delikatno pitanje, jer bi nerealni porezi, svi osim simbolične komunalne naknade, vodili do dodatnog siromašenja starija populacije. S druge pak strane pojavljuje se pitanje masovnog lešinarstva te ekonomske zloupotrebe starijih osoba od strane članova obitelji, ali i osoba bliskih javnim institucijama, čime se dio starijih osoba osiromašuje i pretvara u beskućnike.

1.3. Pravo umirovljenika na rad: Novim zakonskim izmjenama od 2014. godine je korisniku mirovine koji se zaposli ili počne obavljati djelatnost na temelju koje postoji obveza na mirovinsko osiguranje, ali samo s radom do pola radnog vremena, isplata mirovine se ne obustavlja: korisniku starosne mirovine; korisniku invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad te korisniku invalidske mirovine zbog djelomičnog gubitka radne sposobnosti; korisniku koji obavlja sezonske poslove u poljoprivredi korisniku koji ostvaruje drugi dohodak, odnosno obavlja drugu djelatnost. Iz ovog su popisa izostavljeni prijevremeni starosni umirovljenici, koji su time diskriminirani, o čemu je zatraženo očitovanje Ustavnog suda.

U svakom slučaju pravo na rad umirovljenika je poticajno, jer ono je i do sada postojalo ali kroz rad na crno ili ugovore o djelu. Potrebno je, međutim, dobro delimitirati pravo na rad, jer s postojećim propisima u ovom dijelu propisa postoje mnoge kontradikcije.

3) Analiza trenutne situacije - povijest i kritika drugog mirovinskog stupa

Mitovi i istine: BANKARITI NA SMRT ILI INVESTIRATI ZA ŽIVOT?

- *Javni mirovinski sustav u RH nije bankrotirao.*
- *Međugeneracijska solidarnost je uobičajeni model javnog mirovinskog sustava, a ne nasljeđe socijalizma.*
- *Drugi mirovinski stup nije privatna štednja, već je riječ o zakonom oduzetih četvrtinu mirovinskog doprinosa za javni mirovinski stup i predanih na upravljanje (inozemnim) bankama.*
- *Tzv. individualni računi nisu privatni i itekako imaju „nešto“ s državom jer su iz državnog mirovinskog fonda investirani.*
- *Mirovinski fondovi jesu dužni ulagati u domaće gospodarstvo, a ne samo zaraditi dobre prinose „svojim“ individualnim ulagačima.*
- *Država ne stoji stalno iza ugla i hoće oteti privatno.*
- *Drugi obvezni mirovinski stup je ocijenjen neracionalnim i zamijenjen dobrovoljnim (Mađarska, Poljska, Slovačka, Češka, Slovenija).*
- *Većina zapadnoeuropskih zemalja nema obvezni drugi stup, a ako ga imaju (npr. Nizozemska) vode ga zajedno poslodavci i sindikati.*
- *Većina zapadnoeuropskih zemalja ima tzv. profesionalno mirovinsko osiguranje koje je najčešće uređeno kolektivnim ugovorima.*
- *Nakon što su banke ishodile tri tipa rizičnosti ulaganja, i dalje „ulažu“ u obveznice hrvatske države jer im je to najisplativije.*
- *Banke kroz mirovinske fondove nerijetko spašavaju svoje portfelje, pa i kad su rizični (Centar banka, Magma, Ingra, Luka Ploče...)*
- *Mirovinski fondovi zarađuju na ekonomskoj krizi Hrvatske jer su kamate na nacionalne obveznice u proteklom desetljeću bile visoke.*

Globalizacija je smanjila suverenitet države-nacije u gospodarskom i socijalnom području. Poduzeća i financijski subjekti vrše stalni pritisak s ciljem smanjivanja troškova rada, pa dakle i smanjenja doprinosa koji se uplaćuju za mirovine. Zbog toga se danas favoriziraju mirovinski sustavi u kojima se teret financiranja mirovina nastoji u što većoj mjeri prenijeti na osiguravatelje. Sustavima kapitalizirane individualne štednje, bilo obvezne bilo dobrovoljne, nastoji se diversificirati mirovinsku štednju te smanjiti pritisak na javne financije koje su postsocijalističkim zemljama pod nadzorom međunarodnih financijskih institucija, prije svega Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke, ali i nadzornih tijela Europske Unije.

Zbog teškog stanja hrvatskog mirovinskog sustava, sredinom devedesetih godina počela je priprema hrvatske mirovinske reforme. U tome je ključnu ulogu odigrala Svjetska banka koja je presudno utjecala na mirovinske reforme u svijetu, posebno na reforme u latinoameričkim i postsocijalističkim zemljama. Kao platforma mirovinskih reformi poslužila je knjiga *Averting*

the old age crisis – Policies to protect the old and to promote the growth koju su stručnjaci Svjetske banke objavili 1994. godine. U toj se knjizi kritiziraju javni mirovinski sustavi tekuće raspodjele, a umjesto njih se zagovara kapitalizacija, odnosno svojevrsna privatizacija, mirovina, nadahnuta tzv. čileanskim modelom mirovinske reforme provedene 1981. godine koja je utemeljena na neoliberalnim idejama čikaške ekonomske škole.

Hrvatska je, poput većine postsocijalističkih zemalja, s izuzetkom Slovenije i Češke, odmah prihvatila uvođenje trostupanjskog mirovinskog modela Svjetske banke s ciljem smanjenja priljeva novih osiguranika, usporavanja rasta mirovinskih izdataka, povećavanja ovisnost mirovina od doprinosa, snaženja individualne odgovornosti građana za sigurnu starost, dugoročnog stabiliziranja i smanjenja mirovinskog dijela javnog proračuna te dugoročno održivog mirovinskog sustava.

No, ciljevi privatizacije dijela javnoga mirovinskog sustava bili su i razvoj tržišta kapitala, efikasnost i gospodarski rast. Konstituiranjem drugog i trećeg mirovinskog stupa predviđen je postupni prijelaz na sustav definiranih doprinosa i kapitalizirane mirovinske štednje, što bi, kako je pretpostavljeno, doprinijelo povećanju domaće štednje, jačanju tržišta kapitala te ukupnom gospodarskom rastu. Dakle, doprinosi aktivne generacije osiguranika ne bi se koristili samo za isplatu mirovina, već bi se djelomično ulagali u imovinu koja daje povrat. Nakon pune uspostave tih sustava, mirovine se više ne bi isplaćivale samo iz tekućih doprinosa, već i iz sredstava dobivenih unovčenjem imovine prikupljene za vrijeme gospodarske aktivnosti. Ozbiljne pripreme za mirovinsku reformu počele su 1995. godine. U studenom te godine održano je ključno savjetovanje u Opatiji na kojem su, pored hrvatskih stručnjaka i predstavnika Vlade sudjelovali stručnjaci Svjetske banke te stručnjaci iz nekoliko europskih zemalja. Zvijezda tog skupa i buduće hrvatske i regionalne reforme je bio Jose Piñera, nekadašnji čileanskog ministra rada u vladi diktatora Pinocheta te jedan od predvodnika neoliberalne ekonomske škole (Chicago boys). Doveo ga je tadašnji ministar financija, danas ugledni bankar Prka. Po prvi put se u Hrvatskoj sluša o potrebi privatizacije i individualizacije mirovinskog sustava i rizika starenja. Model koji je Piñera uveo u svojoj zemlji, ukinuvši početkom 80-tih u potpunosti prvi javni stup i međugeneracijsku solidarnost, odbačen je danas i u njegovoj domovini. Međutim, u vrijeme priprema mirovinske reforme u Hrvatskoj nije bilo kvalitetnih rasprava ni kritičkog promišljanja modela kapitalizacije mirovina koji je nudila Svjetska banka, a začudno su glavni „prodavatelji“ takve neoliberalne koncepcije i modela bili hrvatski sindikalni povjerenici k tome za to plaćeni „glavarinama“ financiranima od strane američkog kapitala. U Hrvatskoj nije nikakvog odjeka imala polemika koja se o modelu mirovinske reforme Svjetske banke vodila u krugovima nekih vodećih europskih i svjetskih stručnjaka (Stiglitz, Beattie, McGillivray, Orszag, Barr), a Europska Unija nije imala baš nikakvu ulogu u pripremi reforme. Glavni su osporavatelji modela Svjetske banke bili stručnjaci Međunarodnog ureda rada i Međunarodne asocijacije socijalne sigurnosti koji su branili osnovna načela PAYGO sustava, a „odmetnuti“ ugledni stručnjaci Svjetske banke upozorili su kako se sredstva za mirovine uzimaju iz ostvarenog nacionalnog proizvoda, pa prema tome, umirovljenici mogu potrošiti samo ono što su kao nacionalni dohodak stvorili zaposleni članovi društva te visina mirovina, kakav god sustav postavili, ovisi o učinku radnog kontingenta stanovništva. To se i potvrdilo. Novi financijski proizvod pokazao se neuspješnim, preskupim i rizičnim. Hrvatska, međutim, i dalje inzistira na tom projektu od kojeg su gotovo svi odustali te

Vlada i dalje najavljuje rast doprinosa za drugi stup s pet na sedam ili čak devet posto plaće. Pri koncipiranju mirovinske reforme zanemaren je tranzicijski trošak (skriveni su i iznos i način financiranja toga troška), nije utvrđeno primjerenije vrijeme prilagodbe (prekratko prijelazno razdoblje), a zanemareni su i visoki troškovi upravljanja privatnim kapitaliziranim sustavima. Europska komisija je devedesetih godina prošlog stoljeća Svjetskoj banci „prepustila“ presudni utjecaj na oblikovanje reformi sustava socijalne sigurnosti u tranzicijskim zemljama, a tek po njihovom ulasku u punopravno članstvo EU postavlja pitanje prilagođenosti zajedničkim europskim ciljevima socijalno reguliranog tržišta.

Ostaje činjenica da hrvatski mirovinski sustav odudara od europskoga socijalnog modela. U Poljskoj su tako izračunali da će tranzicijski trošak iznositi 2% bruto društvenog proizvoda kroz sljedećih 50 godina, a u Mađarskoj su operativni troškovi upravljanja tim mirovinskim fondovima dosegli 11% od prikupljenih doprinosa, odnosno četiri puta više no administrativni troškovi za javni sustav. U Poljskoj su administrativni troškovi sredinom 1999. godine fluktuirali u rasponu 13-15% od prikupljenih doprinosa da bi pali na 6,5-10% na kraju godine koja je bila granica za privlačenje klijentele pa je to smanjenje troškova bilo posljedica konkurencije među fondovima. Bitno je, međutim, pojasniti kako su se sve postsocijalističke zemlje izvukle iz postojećeg javnog mirovinskog fonda dio doprinosa i preusmjerile ga u drugi mirovinski stup, koji je u slučaju Hrvatske danas direktno upravljani od strane četiri velike inozemne banke. Preusmjeravanjem tog dijela doprinosa - u slučaju Hrvatske čak četvrtine ukupnih doprinosa (5 od ukupno 20 %), nastala je „rupa“ u javnom mirovinskom sustavu koju je morala popuniti država. U Hrvatskoj je taj tranzicijski trošak jeo i jede čak 1,6 % BDP-a. Taj se jaz pokušava popuniti parametrijskim promjenama u prvom javnom stupu (npr. povišenje dobi za umirovljenje, smanjivanje mirovina, povišenje stope doprinosa ili eliminacija mirovinskih privilegija.), ali se uglavnom vodi kao povećani javni dug te u javnosti nerijetko potencira kao previsoki teret umirovljenika na proračun.

Sve je to, međutim, netočno. Suludi model je propisao da se za početak četvrtina mirovinskog proračuna preda na 40 godina bankama na upravljanje jer toliko im najmanje treba da bi zaokružile puni mirovinski staž, a za to vrijeme one posuđuju toj istoj državi novce koje su dobile na upravljanje – s vrlo visokim kamatama. Tako je taj model casino-ekonomije do kraja raskrinkan. Njegovo uvođenje uopće nije popraćeno tranzicijskim mjerama koje bi uzele u račun i interes starije generacije i postojećih umirovljenika, a države nisu upozorene kako bi trebale uvesti transparentnije regulatorne nadzorne mehanizme, kao i mogućnost aktivnog sudjelovanja predstavnika umirovljenika i zaposlenih u takvim mehanizmima. Mirovinski fondovi oko 70 % novaca ulažu u državne obveznice, 20 % u dionice i korporativne obveznice te 10 % u otvorene investicijske fondove, novčana sredstva i depozite. K tome, naplaćuju visoke troškove upravljanja i dijele si velike plaće i još veće bonuse za zarađivanje na državnim obveznicama. Čak 88 % ulažu u domaću imovinu, a 12 % u inozemnu. Čak i kad ulažu u domaće dionice, najčešće je to radi pokrivanja gubitaka vlastitih portfelja pojedine banke. U Hrvatskoj je takvih primjera na desetke (npr. Magma, Ingra, Nexe, Luka Ploče, Centar banka, Credo banka).

Izvući doprinose iz PAYG sustava u drugi stup samo kako bi se novac mogao investirati u državne obveznice je vrlo skupi model maskiranog PAYG financiranja čija su posljedica poljuljane javne financije, ugroženi mirovinski sustavi i niže mirovine za korisnike.

Pritisak radi uvođenja drugog mirovinskog stupa izvršen na Srednju i Istočnu Europu ugrozio je javne financije tih zemalja. U svima koje su ga primijenila pojavili su se visoki tranzicijski deficiti, pa tako u Estoniji je iznosio 1,1 % BDP-a, uz Slovačkoj 1,2 %, u Mađarskoj 1,4, u Poljskoj od 1,7 do 2 %, te 2,3 % u Letoniji. Hrvatska je u ravni s Poljskom i Mađarskom, dakle sa zemljama koje su u proteklih pet godina praktički ukinule obvezni drugi mirovinski stup kapitalizirane štednje. Isto je učinila i Slovačka omogućivši povratak osiguranicima u prvi mirovinski stup, a Češka je tek 2013. godine konačno odlučila kakav drugi mirovinski stup uvesti – dobrovoljan, a ne obavezan (kakav je zahtijevala Svjetska banka). Sve druge zemlje koje su uvele obavezan model kapitalizirane štednje su smanjile i zamrznule doprinose. Jedino Hrvatska i dalje priča o potrebi rasta ulaganja te planira uzeti novih 2-4 % iz javnog mirovinskog fonda i preusmjeriti na igranje bankarskim mirovinskim fondovima. Vlade involviranih država su shvatile kako je riječ o promašenom reformskom modelu koji je samo išao na ruku financijskoj industriji. Kad su krenuli prvi dijelovi mirovina iz drugog stupa, priča je do kraja raskrinkana svugdje osim u Hrvatskoj, iako su i ovdje one bile vrlo simbolične. Banke su se snašle i predložile zakonske izmjene koje bi ozakonile rizičnije modele ulaganja, no pokazalo se da one i dalje, kao u Hrvatskoj, ulažu u obveznice jer im je to najkomotnije. Zanimljivo je i da je u Hrvatskoj samo 0,4 % osiguranika 2014. godine samostalno odlučilo o promjeni kategorije rizika jer nemaju pojma što učiniti. Uz svu skupu reklamnu mašineriju banaka, to je i odraz nepovjerenja i nesigurnosti osiguranika.

Čak su i eksperti Svjetske banke javno potvrdili kako je taj model možda isplativ nakon 40 godina, kad završi tranzicijsko razdoblje. Zemlje bivšeg socijalističkog bloka nisu bile spremne za takav financijski proizvod jer nisu imale dovoljno razvijena financijska tržišta, nisu bile savjetovane ni spremne zasnovati javne mirovinske reforme te u startu minimalizirati troškove upravljanja, a to je prije svega zbog toga što sve te zemlje nisu imale dugoročno iskustvo javnog upravljanja. Nisu samo Vlade bile nespremne, već i sindikati, a ponajviše sami osiguranici, koji uopće nisu shvaćali, niti danas shvaćaju o čemu mogu ili trebaju odlučivati. Naime, pokazalo se posve jasno da štednja u takvom drugom stupu nije profitabilna za starije radnike, za radnike s primanjima nižim od tisuću eura neto i za žene. To je stoga jer je to sustav bez ikakvih elemenata solidarnosti i redistributivnosti; ne postoji minimalna mirovina, nema usklađivanja, već samo zakon tržišta. Nema ni jamstva sigurnosti uloženoga. Svi mitovi o drugom mirovinskom stupu su srušeni, a naročito makroekonomski da individualni mirovinski računi povećavaju nacionalnu štednju.

Obvezni mirovinski fondovi pri hrvatskim inozemnim bankama (Zagrebačka, Privredna, Reiffeisen i Erste) upravljaju s nešto manje od 70 milijardi kuna. Toliko imamo manje za mirovine, zbog toga će Hrvatska moguće dobiti posebne fiskalne mjere od strane EU. Kada se od mirovinskih doprinosa više od 5-6 milijardi kuna godišnje uplati u drugi obavezni mirovinski stup i kada se za toliki iznos država mora dodatno zaduživati da bi isplatila mirovine, normalno je da postoji debalans u mirovinskom sustavu.

Za mirovine je u 2014. godini isplaćeno 36,37 milijarde kuna, od doprinosa je prihodovano 22,33 milijarde kuna, a na teret proračuna isplaćeno 14,46 mlrd. kuna.

Istovremeno je u drugi mirovinski stup uplaćeno od doprinosa 5,2 mlrd. kuna. Dakle od doprinosa je ukupno (za I. i II. mirovinski stup) prihodovano 27,53 milijarde kuna, a ostatak od 8,72 mlrd. je na teret proračuna. Upravo 5. ožujka 2015. godine u medijima je obznanjeno da se

Hrvatska ponovno zadužila za 1,5 mlrd. € ili 11,5 mlrd. kuna uz kamatu od 3%. U isto vrijeme mirovinski fondovi uložili su više od 70% svoje imovine u državne obveznice uz kamatu od 6 i više % te su u 2014. godini zaradili oko osam milijardi kuna. Nije teško izračunati koliko bi država platila manje kamata da se zadužila drugdje, a ne kod „hrvatskih“ mirovinskih fondova.

Neto imovina svih mirovinskih fondova krajem 2014. godine iznosi više od 66 mlrd. kuna. Kad se poslože sve ove brojke proizlazi da mirovinski fondovi kroz obvezni drugi mirovinski stup jednostavno guraju ovu državu u propast. Debalansa i manjka u mirovinskom fondu uz određene uvjete ne bi trebalo biti.

4) Prijedlog rješenja

Ima li rješenja?

Ima. Naime, ako se vrati 5 % doprinosa i sve oduzeto iz drugog stupa u prvi stup (a riječ je o spomenutih do 70 milijardi kuna!); ako se sve osiguranike iz prvog stupa vrati u prvi mirovinski stup; ako drugi stup postane dragovoljan, a ne obavezan; ako se uvede red u područje plaća i doprinosa; te izuzmu svi osiguranici koji ostvaruju mirovinu po posebnim propisima, tada će stanje u mirovinskom sustavu biti – održivo. Drugim riječima, drugi mirovinski stup obvezne štednje nije rješenje, već uzrok problema. Dugoročno rješenje održivosti i adekvatnosti hrvatskog mirovinskog sustava moguće je ostvariti jedino povećanjem stope zaposlenosti, rastom plaća, eliminacijom rada na crno, strogom naplatom doprinosa, reformama u doprinosima te ponovnim jačanjem prvog mirovinskog stupa i pronalaženjem novih modela financiranja javnog sustava mirovina, primjerice kroz profesionalne mirovine i dobrovoljnu štednju.

Postojeći model drugog stupa individualne (prinudne i obvezatne) kapitalizirane štednje je ugrozio isplate mirovina, kako postojećih, tako i budućih, kao i državne financije zbog previsokih tranzicijskih troškova koji će još desetljećima teretiti bruto društveni proizvod sa 1,6 % godišnje

Poput većine zapadnoeuropskih, ali i tzv. novih europskih država, Hrvatska bi trebala samostalno (bez dominacije utjecaja financijske industrije) donijeti odluku o ukidanju individualne kapitalizirane štednje kao obvezatne te uvesti dobrovoljni drugi stup (npr. Slovenija, Češka, Poljska, Slovačka, Mađarska). Hrvatska je u tri navrata već omogućila prijelaz dijela osiguranika iz drugog u prvi stup (najnoviji slučaj su zaposleni s beneficiranim stažem), pa bi to bio samo logični završetak procesa koji su provele već brojne druge „nove“ članice EU, bilo zamrzavajući stope doprinosa za taj stup (Estonija, Latvija, Litva, Rumunjska), bilo prevođenjem osiguranika i štednje u prvi stup.

Još jednom napominjemo kako državni proračun zbog takvog modela obvezatnog drugog stupa trpi dupli trošak, prvo, jer uplaćuje pet posto doprinosa (5-6 mlrd.) u drugi stup godišnje, a taj iznos ne samo da nedostaje za isplatu mirovina iz prvog stupa, nego se država mora zaduživati kod banaka, koje su „vlasnice“ obvezatnih mirovinskih fondova, i to za visoke kamate na državne obveznice.

5) Polazišta i ciljevi mirovinskog sustava te reformski potencijal: za novu i sistemsku mirovinsku reformu

- Univerzalna solidarnost treba biti postavljena na razini tzv. temeljne mirovine, uz dekomodificirani pristup (oslobađanje od ovisnosti o tržištu kao glavnom načelu određivanja ljudskih šansi i distribucije dobara); a nju se štiti snaženjem prvog javnog stupa međugeneracijske solidarnosti.
- Ravnopravnost i pravednost trebaju determinirati temeljni pristup novoj sistemskoj mirovinskoj reformi.
- Ne smije se odustati od društveno jamčene socijalne sigurnosti, ali ipak individualizirati prava i pravo izbora (npr. dobrovoljna dodatna mirovinska štednja, pravo izbora rizičnosti ulaganja).
- Privatizacija mirovinskih sustava i individualizacije rizika starosti nisu opcija, već samo kao komplementarni model s ciljem diversifikacije štednje za starost.
- Potreban je održivi sustav, koji neće povećavati teret na plaće ili proizvoditi javni dug, a to je moguće samo dubinskom reformom koja bi uključila zatvaranje postojećeg modela obvezne mirovinske štednje i promišljanje novih modela financiranja mirovinskog sustava (npr. obvezne profesionalne mirovine).
- Zadržati model dobrovoljne mirovinske štednje, uz porezne poticaje i stimulacije.
- Voditi računa o novim faktorima: globalizacija, europske integracije (posebno EMU), recesija, štednja, rast nezaposlenosti, fleksibilni i nesigurni oblici rada koji dominiraju u RH.
- Ukinuti Bread-winner model koji je tjerao starije radnike u raniju mirovinu kako bi omogućili zapošljavanje mladima; pravo starijih na rad i dokidanje podcijenjenosti iskustva i znanja starijih, te uvesti inovativne formate zaposlenosti starijih.
- Povećati stope zaposlenosti, a osobito starijih radnika i žena, kako bi se stimulirao dulji ostanak na tržištu rada (Lisabonska strategija).
- Ojačati naplatu doprinosa, jer trenutno ne plaćaju ni državne firme
- Zakonski zajamčiti održivu razinu sigurnosti radnog mjesta i plaće.
- Povećavati dob za umirovljenje sukladno analitičkim podlogama utemeljenim na porastu očekivanog životnog vijeka te drugih relevantnih faktora, a ne automatizmom.
- Zadržati uvjet od 15 godina radnog staža za stjecanje starosne mirovine, zbog intenzivnije nesigurnosti radnih mjesta i isprekidanosti karijera.
- Uvesti fleksibilnu dob za umirovljenje, te proporcionalnu visinu mirovina, uz pravo nastavka rada.
- Zadržati prijevremene starosne mirovine uz progresivnu penalizaciju.
- Ukinuti dobnu granice za obavezan odlazak u mirovinu.
- Ojačati bonuse za rad dulji od propisanoga za starosnu mirovinu.
- Poticati heterogenost mirovinskih modela te što više različitih oblika mirovinske štednje, koja može biti dobrovoljna i obvezatna, ali nikad oduzimanjem od prvog javnog stupa.

- Zadržati izračun mirovine temeljem cjeloživotne mirovinske štednje te zadržati jasna povezanost doprinosa i mirovine u okvirima mogućeg (mirovine su preniske i sabijene prema dnu).
- Čvrsto štititi minimalne standarde, kako nacionalne, tako i međunarodne.
- Uvesti minimalnu mirovinu.
- Zaustaviti ubrzanu deregulaciju tržišta rada jer se nije našao ni jedan pokazatelj koji bi ukazao da bi mjere deregulacije tržišta rada mogle imati pozitivan učinak na razvoj i rast gospodarskih potencijala, a sigurno smanjuje prikupljene doprinose.
- Revizija svih invalidskih mirovina, uz potrebne mjere.
- Reducirati povlaštene mirovine te mirovine po posebnim propisima.
- Revidirati (povisiti) mizerne mirovine hrvatskih građana koje su priznate međudržavnim ugovorima sa zemljama nastalima iz bivše Jugoslavije.
- Uvesti poseban socijalno-mirovinski fond za hrvatske branitelje i članove njihovih obitelji te svu socijalnu potrošnju voditi iz jednog mjesta (npr. sada opskrbinine za nezaposlene branitelje u socijalnom sustavu).
- Uključiti nove socijalne rizike (jednoroditeljska domaćinstva, samačka domaćinstva, nestandardne radne karijere - part-time, short-term work etc.)
- Uvesti mjere *creditinga*, odnosno u europskim zakonodavstvima uvriježene mjere zaštite od nezaposlenosti i obiteljskih rizika ili obnašatelji skrbi o djeci, invalidima, starijima (vrednovanje neplaćenog rada).
- Mirovinski doprinosi za prvi javni stup međugeneracijske solidarnosti ne trebaju rasti, ali moraju biti (barem ravnopravno) raspodijeljeni između poslodavaca i zaposlenih, kako je to predviđeno međunarodnim standardima.
- Potrebno je najnižu mirovinsku osnovicu izjednačiti s minimalnom mirovinom, te ukinuti najvišu mirovinsku osnovicu, kako bi se doprinosi mogli, po skaliranoj ljestvici, naplaćivati na cijeli iznos dohotka.
- Treba uvesti tzv. državnu naknadu za starost (socijalnu mirovinu), kako nitko stariji od 65 godina i ispod linije siromaštva ne bi ostao od minimalnog prihoda zajamčenog neovisno o statusu na tržištu rada.
- Zadržati modele valorizacije mirovinskih doprinosa, odnosno sustav predmirovinske indeksacija, jer se jedino time postiže obrana umirovljenika od rizika siromaštva.
- Uvesti indeksaciju (usklađivanje) mirovina koja će, varijabilnim modelom ili fiksnim iznosima utvrđenim pregovorima, omogućiti obranu od monetarnog siromaštva, te jamčiti očuvanje potrošačke moći mirovine; također treba predvidjeti mjere automatskog usklađivanja za slučajeve kad relativna vrijednost mirovine padne ispod granice ili udjela propisanog međunarodnim minimalnim standardima.
- I svim reformskim planovima osobito voditi računa o rodnom aspektu reforme, osobito stoga što je prosječna ženska mirovina u Hrvatskoj 18 posto niža od muške mirovine (u EU je taj prosjek dosegao kritičnih 39 posto jaza).

6) Financijski instrumenti

Trenutno, prema službenim pokazateljima za 2014. godinu je isplaćeno mirovina u ukupnom iznosu od 36,37 milijardi kn. Od toga je u: I. stupu sakupljeno 22,33 milijarde kn doprinosa, a u II. stupu sakupljeno 5,2 milijarde kn doprinosa. Država je za mirovine isplatila ukupno 14,46 milijarde kn na teret državnog proračuna. Stvarni manjak uplaćenih doprinosa je zapravo 8,7 milijardi kn što iznosi visokih 23,9% od ukupnog potrebnog novca za isplatu mirovina.

Kako pokriti takav manjak, a da se ispune ciljevi navedeni u prethodnom poglavlju?

1. Povećanje sredstava I. mirovinskog stupa – vraćanje uplate iz II.stupa u I. mirovinski stup solidarnosti u punom iznosu doprinosa od 20% iz brutto plaća zaposlenih;

- 20% doprinosa iz brutto plaća svakog radnika bi uplate u I. stup odmah povećalo za 8,7 milijardi kn.

2. Preraspodjela tereta punjenja mirovinskog fonda između poslodavaca i zaposlenih

-5% doprinosa na brutto plaću radnika plaća poslodavac u I. stup.

To bi povećalo ukupne uplate u mirovinski fond za otprilike 5-6 milijardi kn čime bi trenutno popunilo I. mirovinski stup do granice od 92% potrebnih sredstava. (oko 33 milijarde kn)

Nakon ovog bi još uvijek ostalo nepokriveno oko 3-4 milijarde kuna ukoliko se ne naprvi reforma među korisnicima mirovina.

3. Izdvajanje svih davanja za socijalu iz mirovinskog fonda i zadržavanje u I. mirovinskom stupu samo isplata mirovina s osnova rada.

- ukidanje invalidskih mirovina i uvođenje socijalne naknade za invalidnost koje bi se isplaćivale iz državnog priračuna (za socijalu).

- Reducirati povlaštene mirovine i mirovine po posebnim propisima – braniteljske, obiteljske mirovine branitelja i dr. odnosno osnovati poseban državni fond za takve isplate kako mirovine s osnova rada ne bi snosile teret socijale.

4. Svi ostali ciljevi (indexacija i usklađenje s troškovima života, usklađenje AVM, minimalna mirovina, i sl) **mirovinske reforme ostvarit će se jedino povećanjem stope zaposlenosti tj. povećanjem broja onih koji uplaćuju doprinose u mirovinski fond.**

5. Uplate u II. mirovinski stup trebaju postati dobrovoljne kao oblik individualne štednje svakog pojedinca.

6. Uvesti nove oblike mirovinske štednje poznate u razvijenim zapadnim ekonomijama kao što su, na primjer, profesionalne mirovine koje se dogovaraju putem kolektivnih ugovora.

7. Mjere koje zadiru u drugačiju regulaciju radnog zakonodavstva kao što su:

- ograničiti moguću dužinu rada po ugovorima o djelu na 3-6 mjeseci najviše za iste poslove kod istog poslodavca. To bi prisililo poslodavce da zaposle radnike za stalno i da počnu za njih uplaćivati doprinose što bi svoj pozitivan odraz imalo i na povećanje broja zaposlenih i na visinu ukupno uplaćenih doprinosa za mirovinsko osiguranje;

- za sve osobe koje žive od povremenih poslova za koje dobivaju autorske honorare treba uvesti novu kategoriju osiguranika 'slobodnih profesija' i to bez ograničenja (sada članstvo u nekoj profesionalnoj udruzi ili organizaciji). Slobodnim profesijama bi trebalo omogućiti da po prijavi godišnjeg dohotka od honorara mogu po vlastitoj volji uplatiti 20% od ostvarenog godišnjeg dohotka u mirovinski fond (i 15% u zdravstveni fond radi ostvarenja zdravstvenog osiguranja u narednoj godini). Takvom uplatom bi se priznala godina staža osiguraniku slobodne profesije bez obzira na ostvareni iznos dohotka, odnosno uplaćeni iznos mirovinskog doprinosa. Iako s manjim zakašnjenjem, to bi sigurno povećalo uplate u mirovinski fond i u konačnici smanjilo rad na crno. Sadašnji sistem kod obrta ili tzv. jednostavnog poduzeća traži plaćanje minimalnog paušalnog doprinosa svakog mjeseca bez obzira ostvari li takva osoba neki honorar ili ne, što je za ove osobe destimulativno pa se rijetko tko odlučuje da osnuje jednostavno poduzeće ili obrt. Financijske efekte od ove mjere je teško brojčano predvidjeti jer ne postoji evidencija broja osoba koje konstantno godinama žive od autorskih honorara, a kojima ne teče radni staž dok zdravstvenu zaštitu uživaju temeljem svoje nezaposlenosti, što opterećuje fond zdravstvenog osiguranja.

- Omogućiti svim kategorijama umirovljenika skraćeni rad do 4 sata dnevno uz primanje tekuće mirovine.